

THE ALLEGORICAL TRAVEL TO RABELAIS

Carmen Petcu

Prof., PhD, University of Craiova – Drobeta Turnu Severin University Center

Abstract: The great geographical discoveries of the Renaissance have been constituted an outstanding adventure of Europe's history having a strong impact to the political force of the countries and of the culture. The epoch of the great journeys is also the epoch of the literary ideas. The journey represents in the cognitive space of the XV-XVI centuries, an adventure of the extending of the reality to the edge of the fantastic fairytale. The journey represents for Rabelais an opportunity of searching of the truth, peace and eternity and of a spiritual centre. The journey of Rabelais' heroes is a mythological and a symbolic one. For, Rabelais this journey also represents the boldness to overcome the medieval mentality of being afraid of the open horizon. Travelling, the heroes will find out the reality, the ethnic and cultural past and the basis of existence. Towards the end of the journey, self-knowledge will become the predominant element.

Keywords : journey , reality, existence, discovery, adventure.

1. Introducere

Renașterea a însemnat în istoria umanității inclusiv *epoca de aur* a marilor incursiuni geografice. Marile descoperiri geografice ale Renașterii au constituit, primate în general, poate cea mai extraordinară aventură din istoria Europei, influențând în modul cel mai profund dezvoltarea mondială în toate ramurile de activitate umană. Ele au reprezentat unul dintre factorii revoluției economice a Renașterii, care, la rândul său, a influențat în mod considerabil puterea politică a statelor, ca și cultura Europeană. Epoca marilor călătorii este, deopotrivă, o epocă a ideilor literare. Renașterea a contribuit astfel la dezvoltarea unei noi teme sciitoricești: *pelerinajul* înțeles ca misiune științifică, economică sau religioasă, ori ca *rătăcire*, ca evaziune onirică.

2. Călătoria alegorică - onirism și factualitate

Explorările geografice au schimbat, pentru ființa umană, întregul ecran al realității: au contribuit la o mai fină și diferențiată atenție a percepției; au creat un alt tip de asociere a noțiunilor; au imprimat un alt gen de gândire; au dus la formarea unor noi atitudini față de substratul real al lucrurilor; au modificat calitativ, datorită necesității adaptării la mediu, facultățile orientării și capacitatea de înțelegere. *Cunoașterea geografică* a fost stimulată, în perioada Renașterii, atât de primatul experienței, cât mai ales de conceperea obiectului cognitiv ca fiind nelimitat (din insatisfacția omului față de propria cunoaștere, din conștiința că există încă o infinitate de date necunoscute care pot intra în experiența sa rezultă o motivație extrem de intensă). *Niciodată până atunci, voința omenească, titanică voință de faptă - care acum se află potentată și exaltată de umanism - n-a mai fost pusă în slujba unei atât de uriașe curiozități, Aceasta o va face să înfrângă prejudecata oricărei neputințe și, printre altele, să escaladeze opreliștile spațiului geografic, cele care, de milenii, contrariu latent setea sa de cunoaștere, nevoită să recurgă la succedaneu fantasmagoric¹.*

Dar călătoriile geografice au stimulat și dezvoltarea elementelor de ordin material, legate de nașterea și dezvoltarea capitalului financiar, în special. Iar dacă epocile istorice anterioare au încurajat, în registrul moral, cumpătarea, Renalțerea mizează, în

schimb, pe *capacitatea de risc și spiritul de inițiativă*.

După cum am subliniat, explorările geografice ale Renașterii, împreună cu formele deschise de viață pe care le inaugurează, se vor repercuta inclusiv asupra structurilor lingvistice, ducând la apariția unui filon exotic în literatură. Totodată, se extinde orizontul perceptiv și se amplifică universul euristic al căutării.

Călătoria reprezintă, în spațiul cognitiv al secolelor XV - XVI, aventura dilatării realității până la marginea basmului fantastic. Ea se adresează unei forme de viață cu anticipație *deschisă*, aptă deci la schimbări fundamentale, provenită din cele rmai nebănuite registre de cunoștințe.

În acest punct de inserție mentală vine și se situează concepția naturalistă a lui Rabelais asupra călătoriei. Practic, el preia primul mare flux de date și relații noi, derivat din explorările geografice ale Renașterii, și îl confruntă cu formele *închise* de viață din cogniția și experiența medievală, elaborând un stil de interpretare modern, care generează o nouă *ontologie literară*. Astfel, călătoriile eroilor săi contribuie la transformarea profundă a ființei umane, fixând-o în contextul fără precedent al unui alt cadru *cosmic*. Procedând la periplul marin și oceanic, Pantagruel și prietenii săi recurg la un exercițiu, în primul rând, anatomico-fiziologic: forțând atenția ochiului și alertându-l cu imaginea unor aspecte atât de multiple și de neobișnuite îi activează funcția cunoscătoare; apoi, lasă gândirea deschisă solicitării lumilor depărtate, determinând-o să-și prelungească intensitatea lăuntrică în exterior; de asemenea, orientează imaginația spre operarea cu asociații dintre cele mai înșolite, după regulile de coordonare a reflecției (făcând, astfel, credibile fantasmagoriile și născocirile). Acționându-se într-un asemenea mod al reflectării literar-artistice, *Pantagruel* (care reproduce grotesc o călătorie oceanică) demonstrează că romanul modern debutează, pe de o parte, prin prezentarea unor motive directe sau numai prin consecințele sociale ale respectivelor explorări geografice, iar, pe de altă parte, prin valorificarea întregului volum al *noii realități*, cu care ele au îmbogățit exercițiul ochiului și al minții omenești. Ideea de *lumi noi* sau *lumi uimitoare*, trezită de surprizele explorărilor geografice, sugerează și eventualitatea descoperirii corespunzătoare a continentului uman, explorarea necunoscutului din om, pentru a se găsi *o lume* lăuntrică.

Călătoria reprezintă, în viziunea rabelaisiană - după opinia noastră - un prilej de căutare a adevărului, a păcii și a veșniciei, a unui centru spiritual, ea constituind — dacă avem în vedere formația religioasă a autorului - un *drum inițiativ și o apoteoză*. Este vorba de un pelerinaj al căutării pământului făgăduinței. Dar, într-un alt plan, călătoria exprimă, totodată, și o dorință profundă de *schimbare interioară*; ea simbolizează o *aventură și o cercetare* (care nu sunt, în fond, decât o căutare și, cel mai adesea, un refugiu în fața sinelui). Astfel, călătoria devine semnul și simbolul unui perpetuu refuz de sine, un fel de *navigație pe marea interioară* (corespondentă traiectului acvatic exterior). Călătoria eroilor rabelaisieni este și *mitologică* (o chemare a destinului, o transcendere a personajelor din *lumea cunoscută* în *lumea necunoscută*, plină de pericole, dar și de comori) și *simbolică* (în semn de coborâre lăuntrică, rătăcire spirituală, suferință și bucurie a cunoașterii de sine, prilej de purificare). Călătoria pantagruelică, de pildă, este una *reversibilă*, de ducere-întoarcere și de depărtare - apropiere (revenirea fiind deosebit de dramatică, deoarece incumbă toate așteptările și temerile, tensiunea eventualei împliniri și a posibilului eșec). Spațiul unei asemenea călătorii este demarcat de *punctele cardinale* (N-S, E-V), de direcția deplasării (dreapta - stânga, sus - jos), de itinerariul toponimic al pelerinajului și de elementele concrete auxiliare deplasării (corabia, încălțăminte, polul, insula, roata, stâncile, etc.). Punctele cardinale fixează cele patru direcții ale spațiului, cărora li se adaugă dimensiunea verticală (zenitul) și dimensiunea interioară (centrul). Ideile scriitorului referitoare la originea vieții și la tărâmul zeilor și al morților, ca și la evoluția ciclică se articulează în jurul celor două axe așezate în forma de cruce (N-S și E - V), care constituie împreună cu axa zenit sfera totală a spațiului cosmic și, în mod simbolic, pe cea a

destinului uman. Omul rabelaisian aparține, prin călătoria sa, aerului (vântului), focului (pasiunii interioare, arderii), pământului (rădăcinilor vegetale ale copacilor) și apei (refugiului marin sau oceanic, imersiunii în condiția primordială a înotătoarelor). Abandonat valurilor, el rătăcește pe tărâmurile fantastice, într-o confruntare cu propria soartă.

Totodată, pentru Rabelais, călătoria înseamnă cutezanța de a depăși mentalitatea medievală a temerii de orizontul deschis și a cantonării în finitudinea precară². Astfel, în scena furtunii, fricosul Panurge (care reprezintă tocmai tipul omului *vechi*, de dinaintea Renașterii) se vede profund ridiculizat pentru spaima sa în fața elementelor naturale dezlănțuite; în schimb, se bucură de toată admirația autorului fratele Jean, personajul activ, curajos, care, cu sânge rece, face față primejdiilor.

Dacă în Evul Mediu, eroismul nu era o atitudine în ecuație cu natura, ci numai cu ornul (constând în lupta individului uman cu sinele limitat)³ - în Renaștere, cutezanța se pune în termeni de confruntare cu mediul exterior (iar François Rabelais folosește excepțional în romanul lui această schimbare de optică). Renașterea nu reprezintă atât o victorie asupra omului, cât mai ales o victorie asupra Naturii - iar călătoriile geografice au constituit un imbold relevant în acest sens. Acest fenomen de *titanism* (care se adaugă noii propensiuni către infinitul cunoașterii și către infinitul puterii) este dat de stăpânirea bunurilor economice și aduce o mutație fundamentală în structura intimă a demnității umane, instrumentul moral al noii concepții reprezentându-l *curiozitatea perpetuă și voința infinită* a cuceririi Necunoscutului. Explorările geografice ale Renașterii au contribuit atât la înprospătarea intuițiilor realității și la descoperirile concrete, cât și la conturarea unei noi literaturi, ce mizează pe inedit, în detrimentul *locurilor comune* din scriitura precedentă (fapt ilustrat în mod semnificativ de cărțile lui Rabelais). Pornind de la *fantasticul mitic*, alimentat de Antichitate, omenirea a traversat *fantasticul ignoranței*, specific Evului Mediu, pentru a ajunge la probitatea celebrului fenomen iluzoiu cunoscut sub numele de "mirajul depărtării", pe care l-a încercat Renașterea, iar de aici, la *refugiul oniric*, generat de epoca romantică. În plan literar, noul contact stabilit de om cu o Natură îndepărtată, reprezintă contrapartea cea mai desăvârșită a tablourilor luxuriante date de Rabelais în romanul său (similar, în literatura vremii, unor Camões sau Balbuena).

Dar elementul natural nu se reflectă în zona perceptivă umană numai sub aspectul plinătății și al splendorii, ci și sub acela al ruinii, al paraginii și al pustiului. În toate sensurile, - Natura solicită atenția omului în primul rând prin proporțiile imense în care i se arată.

3. Exotism și insularitate utopică

Noua deschidere a omului renescentist spre receptarea aceluia flux uriaș de noțiuni, înserat în conștiința sa de explorările geografice, nu se aplică numai la *valorile spațiale*, ci și la *vectorul temporal*, pentru că fiecare spațiu (cu componentele sale cantitative și calitative) este, în mare parte, produsul unui timp care a lucrat în el. La Rabelais, de pildă, *înaintarea în spațiu este o coborâre în timp*, deoarece tot ceea ce eroii întâlnesc în călătoriile lor aparține unei monstruoșități a trecutului, unor reminiscențe, unor neîmpliniri. Așa, de pildă, este privită realitatea ecleziastică (precum o anomalie, ca ceva grotesc), pe care autorul o reliefează într-o alegorie satirică: în primul rând, el se folosea de un pretext excelent (era epoca marilor navigații și descoperiri geografice, trecuseră abia cincizeci de ani de când Columb descoperise America, iar Vasco da Gama ocolise Capul Bunei-Speranțe, și doar un sfert de veac de când Magellan găsisese un drum spre Indii prin strâmtoarea ce-i poartă numele; Rabelais știa că imaginația cititorilor era obsedată de aceste uimitoare expediții, și, de asemenea, că francezii nu voiseră să rămână în urma rivalilor lor spanioli sau portughezi). În al doilea rând, autorul folosește un ton ironic la adresa naivei credulități a contemporanilor săi sau a născocirilor fantastice, satira sa extinzându-se și asupra exagerărilor în general ale geografilor și călătorilor din vremea respectivă (iar pentru a fi credibil și cunoscător al realității descrise, el apelează la un limbaj de specialitate aproape ermetic, de o mare precizie și cu o mare bogăție de termeni nautici). Iar în al treilea rând, Rabelais

speculează ideea de *exotism* spre a se *îndepărta* de realitățile sociale și politice în care trăia (fiindu-i mult mai confortabil, din punct de vedere al securității sale, să critice Biserica folosindu-se de anumite ținuturi imaginare și de *personaje* grotești, la o distanță ce l-ar fi scutit, cel puțin în aparență, de asocierea lui imediată cu ceea ce se întâmpla în peisajul ecleziastic francez).

În fond, prin episoadele sale alegorice, plasate *spațial*, romanul este în cea mai mare măsură o carte a actualității și a ideilor autorului asupra problemelor *timpului*. Astfel, în episodul furtunii, navigatorii întâlnesc *nouă corăbii încărcate cu călugări, iacobini, iezuiți, capucini, ermiți, augustini, bernardini, celeștini, teatini, egnatini, amadeeni, cordelieri, carmeliți și alți sfinți părinți, care se duceau la conciliul din Chosil ca să statornicească articolele credinței împotriva noilor eretici*. De bucurie, Panurge le dăruiește șaptezeci și opt de duzini de șunci, *pentru sufletele morților*, dar, contrar așteptărilor sale, întâlnirea călugărilor nu le aduce decât nenoroc navigatorilor, declanșând furtuna. (Or, cititorii vremii desprindeau ușor înțelesurile acestui episod ce simbolizează catastrofa cu care politica Bisericii și hotărârile Conciliului din Trento amenințau liniștea și prosperitatea Franței). Factorul temporal implică, practic ideea de rădăcini, de *trecut*, de *lucru depășit*, de anacronic, deci de *spațiu anterior*. Dar coborând în tradiția populară (pentru a-și lua stilul de abordare literară) și în realitatea medievală (pentru a critica-o), Rabelais nu vine cu o trăire sau o gândire de visător, ci cu viziunea unui scriitor lucid și a unui comentator sever și extrem de realist. Scriitorul se dovedește a fi un maestru al intensității sugestive, în speță al climatului fatidic; într-o atmosferă de taină și de presimțiri apăsătoare se află evocată, cu ecouri de amploare istorică, agonia unui *timp*. El își plasează eroii într-o altă vârstă a timpului, în categorii stranii, decise de cufundarea integrală într-un volum mitic și ritual; limba și literatura primesc elemente cu totul noi, structurate pe motivația axei exotice. *Spațiile geografice* descoperite în Renaștere s-au însoțit adesea și cu *timpii* lor originari, spre a dezvolta o astfel de nouă orientare a minții și înțelegerii umane; faptul a adus o consolidare a lor în teren cognitiv, unde s-au păstrat astfel și anumite arhetipuri, în felul acesta *istoria exotică* devenind complementul în adâncime al *geografiei exotice*.

Cum era de așteptat, explorarea planetei s-a izbit de mari dificultăți și a dezlănțuit adesea drame puternice. De exemplu, proporțiile luate de motivul furtunii, din romanul rabelaisian, pun în evidență gradul de intensitate pe care l-a dobândit în asemenea împrejurări lupta cu Natura. Totodată, pentru noile cuceriri în cunoașterea omului, la scriitorul francez apar la fel de interesante și conflictele între mentalități diferite.

Formele deschise, provocate de explorările geografice ale Renașterii, aduc o *descentrare* a conștiințelor: achizițiile noi se adaugă, fiecare cu centrul său, la cunoaștere, devenind scopuri în sine ale acestei cunoașteri, și nu simple mijloace de consolidare a unei vechi matrice închise. În legătură cu acest aspect, replica literară rabelaisiană se manifestă sau prin înfierarea agresorilor (fizici și morali), sau prin mila față de victime.

Unele motive literare legate de începutul călătoriilor oceanice din Renaștere prezintă anumite asemănări, dar numai aparente, cu străvechiul început al navigației grecești pe Mediterană (așa cum apare el în *Odiseea* homerică). Dintre aceste trăsături de similaritate se desprinde, în primul rând, evocarea comună a *insulei* (dar și funcțiunea fundamental deosebită a acesteia în cadrul noilor călătorii). Entitate concretă a toponomiei voiajului marin și oceanic, deschidere și popas totodată, insula simbolizează inclusiv *centrul spiritual*; ea prefigurează dorințele, aspirațiile, idealul, paradisul pierdut. Insula este, de asemenea, o lume redusă, o imagine a cosmosului, completă și perfectă, pentru că ea prezintă (inclusiv la Rabelais) o valoare de sacralitate concentrată (amintind de templu și de sanctuar). Simbolic, insula desemnează un loc opțional de știință și de pace într-o lume agitată și coruptă. Căutarea insulei face parte din marele scenariu al *percepției imortalității* - iar Pantagruel și camarazii săi caută mereu, în ei sau în afara lor, mereu alte insule, înfășurate

în mister ca în propriul descantec...

În Renaștere, insula nu mai reprezintă un *accident*, ca în Antichitate, ci un *scop*, iar navigatorul nu mai apare ca un *vizitator*, ci ca un *posesor*. Pe de altă parte, localizarea ei nu mai este limitată, ci extinsă la nivel planetar. Expediția secolelor XV - XVI implică, în acest sens, *căutarea deliberată* a insulei, obiectivul posesiunii ei, precum și spațiul vast nedeterminat, în care ea poate fi descoperită.

Apologia făcută de Montaigne primitivului din noile ținuturi, proclamând superioritatea sa morală și socială asupra europeanului (pe baza căreia el atacă dreptul pozitiv în vigoare) te duce cu gândul la faptul că acest individ rudimentar (dar pur) nu poate fi decât locuitorul insulelor adică primul indigen cu care europeanul a luat contact și pe care l-a cunoscut mai înainte de a aborda continentul american. Tocmai de aceea, pe de o parte, visarea unei societăți mai bune pleacă de la exemplul acelor insulari, iar pe de altă parte, suveranitatea motivului insular apare la toți autorii de viziune utopică ai vremii (inclusiv, și în special, la Rabelais). Faptul este atât de evident, încât și atunci când unii dintre acești scriitori nu desemnează ca atare țările în care imaginează utopiile lor, ei fac să ne dăm seama că tot o insulă sau niște insule alcătuiesc punctul de plecare al ideilor pe care le dezvoltă. Așa este, bunăoară, cazul lui François Rabelais. Fără să specifice natura țării lui Gargantua și a lui Pantagruel, dar numind-o Utopia, el se autorizează de la insula cu același nume a lui Thomas Morus⁴.

De asemenea, extrem de interesant apare cazul Dipsodiei sale de la începutul Cărții a III-a., unde este vorba de cazul special al unei utopii privite sub aspectul comportamentului colonial⁵. Localizat spațial, punctul de plecare al autorului francez este același cu al lui Bartolomé de Las Casas și, mai târziu, al lui Montaigne, adică exterminarea populației indigene din Marea Caraibilor (deci tot dintr-o regiune insulară). Numai că Rabelais merge mai departe: el depășește momentul de denunțare a crimelor și ajunge la postularea remediilor în cadrul unei utopii coloniale. Cu alte cuvinte, el oferă exemplul unei colonizări ideale (așa cum ar dori personal să fie): Dipsodia fiind o țară în parte pustie și cu populație rară, coloniștii trebuie să reprezinte compensația unei lipse, iar nu o calamitate, scopul lor fiind acela de a *împrosăta, a popula și a împodobi* (aducând cu ei meșteșugari care să illustreze toate meseriile și profesori care să predea toate artele liberale); ei trebuie să se poarte atât de uman și de binevoitor cu populația dipsozilor și să le aducă atâtea facilități în viață, încât aceștia să regrete profund că nu i-au cunoscut de mai mult timp pe Pantagruel și pe utopienii săi. Faptul că respectiva utopie reprezintă o versiune ideală, și ca atare, o copie negativă a faptelor reale, petrecute în arhipelagul caraib, se poate constata și din următorul paragraf: *Chipul de a întreține și de a păstra țările cucerite nu este de a jefui popoarele lor, de a le împila, de a le zdrobi sub corvezi, de a le ruina, de a le vătăma, de a le ține sub ascultare lovindu-le cu drugi de fier - într-un cuvânt, de a mânca și a devora aceste popoare*. În această frumoasă enumerație, atât de specifică pentru stilul scriitorului - subliniază Edgar Papu - el nu face decât să prezinte tot exactiunile cunoscute, doar că le precedă de un *nu* dezaprobativ în vederea remediei sale utopice. Un asemenea program, atât de generos (care, de fapt, nu va fi niciodată aplicat pe plan colonial, dar care, în schimb, prezintă unele puncte surprinzător de moderne, comune cu ideea de astăzi a ajutorării țărilor înapoiate) pleacă, deși nedeclarat, tot de la o realitate geografică insulară⁶. Utopia rabelaisiană reprezintă, pe planul literar al timpului respectiv, un demers tipic rezolutiv la existența unor forme anacronice și corupte ale vieții, soluțiile propuse având un caracter homeopatic⁷.

Faptul că pelerinajul acvatic constituie cel mai bun pretext în vederea realizării denerului cognitiv se poate vedea și din pasajul în care Pantagruel, distingând tranșant două categorii de rătăcitori pe mare (unii în căutare de bogății, alții mânați de impulsul curiozității dezinteresate), îi răspunde unui bătrân macreon (care-și arată uimirea că vasul pe care naviga ceata pantagruelică scăpase de furtună) că *Prea Înaltul ținuse seama de simplitatea și dragostea curată a oamenilor săi, care nu călătoreau pentru câștig și nici pentru trafic de*

mărfuri. Doar un singur motiv îi mânase pe mare, și anume dorința studioasă de a vedea, de a învăța și de a cunoaște. Prin urmare, chiar dacă nu scapă nici ei tentației care era pe atunci un fel de boală a secolului (călătoria aventuroasă spre ținuturi depărtate), eroii lui Rabelais se îmbarcă dintr-o dorință de ordin cognitiv și din impulsul de a duce dreptatea și libertatea acolo de unde ele fuseseră izgonite. Țelul aventurierilor rabelaisieni este, așadar, cu totul opus obiectivului burgheziei din era celor mai importante descoperiri geografice. Trăind cu atâta intensitate viața acelor vremuri, Rabelais n-a putut fi străin de vâlva pe care acele descoperiri au provocat-o în întreaga lume⁸.

În sfârșit, este bine să menționăm că, în baza unei concordanțe evidente a faptelor relatate cu realitatea efectivă, călătoria pantagrueliștilor urmează același traiect ca și expediția lui Jacques Cartier (care, pornind în 1534, la ordinul regelui Francisc I, din portul Saint Malo, urma să descopere un nou drum spre China, mergând spre vest, prin Oceanul Atlantic), după cum se poate constata din capitolul I al Cărții a IV-a: *Dis-de-diminează au ridicat pânzele în bătaia vântului de la răsărit, iar timonierul Jamet Brayer, căpetenia celorlalți cârmaci, a însemnat drumul și a potrivit acul busolei. Planul lui, pe care Xenoman l-a încuviințat pe de-a-ntregul, era să ajungă la Oracolul Sfintei Butelci, adică în India de Sus, lângă hotarul Chinei, pe o altă cale decât aceea folosită de portughezi. Călătorii portughezi treceau Ecuatorul, ocoleau vârful Bunei-Speranțe, la capătul de miazăzi al Africii, încălcau echinoxul și făceau un înconjur mare, ferindu-se de a se apropia prea mult de pol. Mai nimerit era, așadar, să țină paralel linia cercului care trece prin India, să înconjoare polul spre asfințit, așa încât, pătrunzând în ținuturile de miazănoapte, să rămână tot timpul în apele Mării Înghețate, la înălțimea portului Olone, fără a se ridica mai sus. Acest plan le-a fost călătorilor noștri de mare folos, căci, fără să întâmpine vreo primejdie și fără să piardă un singur om, au făcut drumul până în India de Sus în patru luni, pe când portughezii, înfruntând încercări nenumărate și suferind pagube grele, n-ar fi ajuns acolo nici în trei ani.*

Călătorind, eroii cunosc realitatea *orizontală* a lumii - dar nu numai factualitatea contemporană lui Rabelais, deoarece pelerinajul lor are în special o dimensiune *verticală*, fiind orientat, în egală măsură, către *profunzimi*, către cunoașterea trecutului, istoric și cultural și, în ultimă instanță, către cunoașterea *temeiurilor ultime ale existenței*. *Deplasarea pe mare, de la o insulă la alta, nu este decât un pretext fiecare escală reprezentând, de cele mai multe ori, prilejul înfățișării, sub formă alegorică, a unor aspecte din societatea vremii. Însă conform analogiei dintre macrocosmos și microcosmos, cunoașterea lumii exterioare echivalează cu cunoașterea de sine, care, spre sfârșitul călătoriei, va deveni elementul predominant⁹.* Astfel, Pantagruel este un savant autodidact pasionat de minele antice, botanică, drept, lingvistică, navigație, oniromancie, alchimie, etc. "El a știut să conducă flota la Oracol. Nu în felul lui Dante - a cărui creație este în întregime vizionară - , ci în modul propriu Renașterii, adică îmbinând profanul cu divinul și dirijându-le către spiritual¹⁰.

4. Încheiere

Secolul al XVI-lea renașterist francez a fost unul îndrăzneț, realist cu puternice valențe naturaliste. Un secol curajos, pentru că a mizat pe spiritul temerar al Evului Mediu. Naturalist, raționalist și prieten al plăcerii, deoarece a cultivat arta de a gândi și de a trăi frumos ; echilibrul, cerebralitatea și pasionalitatea Franței se împacă excelent în acest veac. Este un secol al voluptății, dar și al înțelepciunii; unul al conflictelor, dar și al gingășiei și purității. Eleganță și manierism de contrast, frumusețe platonice și imagine grotescă, plăcere și durere, naturalețe și truc, caldă emoție și luciditate tăioasă. Înălțare și primejdie, iubire și rug. Renașterea a oferit omului totul, lărgindu-i granițele până la limita închipuirii, determinându-l să mergă mereu mai departe, pe pământ, spre cer, în el însuși.

BIBLIOGRAPHY

1. Edgar Papu, *Călătoriile Renașterii și noile structuri literare*, E.P.L.U., București, 1967, pp 24-25.
2. In plan religios, este vorba de obligativitatea preceptului umilinței, impus de către Biserica inchizitorială - potrivit căruia, dată fiind insignifianța și nimicnicia sa, ființa umană trebuie să îndure cu seninătate orice durere și pedeapsă a acestei lumi (pentru a se bucura de o rasplată în *lumea cealaltă*), să nu sperie și să nu facă uz de cunoaștere (să creadă doar, fără a cerceta), să se mulțumească numai cu puținul care i se dă (pentru a merita mai mult în *lumea de apoi*), să nu îndrăznească a visa dincolo de condiția sa de creatură efemeră.
3. *Această veche accepție limitată a eroismului se oprea în forțele distructive ale Naturii, privite fie ca divinitate, fie numai ca semn sau ca instrument al voinței divine. Dar nu numai aspectele naturale imediat primejdioase aveau un asemenea efect ci și cele care răspundeau doar unei anumite facultăți de adaptare* (Edgar Papu, *op. cit.*, p. 52),
4. Thomas Morus nu-și fixează în mod arbitrar țara utopică pe un pământ insular; modelul său prim, pe care-și cristalizează apoi propriile idei, pleacă de la o existență reală a unei insule precis determinate, legată de explorările geografice ale Renașterii.
5. Nici această țară (Dipsodia) nu este denumită *insulă* de către el. Capitolul respectiv poartă, însă, următorul titlu: *Cum Pantagruel a strămutat o colonie de utopieni în Dipsodia*.
6. Edgar Papu, *op. cit.* p. 189.
7. *Unele dintre consecințele morale dazastruoase, desprinse din explorările geografice, își caută remediul tot în aria acestor explorări. Nurnai că acum ele nu mai acționează pe calea ultimă a urmărilor și repercutărilor, ci pe aceea a realităților prime și directe, aflate în idealul «omului natural* (Edgar Papu, *op.cit.*, p. 198).
8. Succesiunea faptelor petrecute (1487: Bartolomeu Diaz trece Capul Bunei Speranțe; 1498: Vasco da Gama face ocolul Africii, ajungând în Calcuta; 1519: Magellan își începe călătoria în jurul lumii, pe care o termină del Cano în 1522, etc.) nu se putea să nu fie însoțite și de dezlănțuirea fanteziei atât a descoperitorilor, cât și a celor rămași acasă (mai ales) - pentru care noile regiuni aflate trebuiau să fie numaidecât extrem de curioase prin aspect, populație și moravuri. Era un prilej foarte propice pentru un romancier, și Rabelais l-a folosit dându-și seama că-și putea realiza astfel două țeluri deodată: satisfacerea intensei sale dorințe de creație, și atacarea dușmanilor săi într-o formă care - după cum credea el - îl punea la adăpost de urmărirea lor (cu toate că lucrurile nu s-au petrecut întocmai, deoarece toate volumele publicate de el au fost interzise).
9. Liviu Cosma, în *vol. cit.*, pp. 144-145.
10. Manuel de Dieguez, *Rabelais par lui-même*, Ed. du Seuil, Paris, 1960, pp. 123-124.